

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En nyfunnen "Alsengem"

Selling, Dagmar

Fornvännen 1948(43), s. 166-168

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1948_166

Ingår i: samlar.raa.se

EN NYFUNNEN »ALSENGEM»

Till Kalmar museum förvärvades sommaren 1946 en s. k. alsengem, som då nyligen anträffats i en åker, vilken omkring femton år tidigare upptagits på en mosse under egendomen Alby nr 7 i Hulterstad socken på Öland.¹ Det är en oval platta av mörkt, vid genomlysning gulgrönt glas, som på översidan har ett tunt skikt av ljus blå, opak glasmassa; i det ljusa skiktet äro inristade tre skelettartade figurer, som hålla varandra i handen. Utrymmet mellan dem upptages av trädliknande tecken; från vinkeln mellan figurernas händer stiger vertikalt en rak stam och från denna utgå åt vardera sidan två grenar. De två motställda kvistarna på ömse sidor om grenarna erinra om M-runan. Plattan, som mäter 2,3 × 2,66 cm i diameter och har en tjocklek av upp till 0,6 cm, är på ett ställe skadad i den snedfasade ytterkanten; möjligen har den brutits ur en infattning av något slag.

Alby, Hulterstad sn,
Öland. $\frac{1}{4}$

Framställningen med de primitivt tecknade figurerna avviker inte i nämnvärd grad från de övriga exemplar man känner av denna kategori. Endast »träden» mellan figurerna äro något mera detaljrika än brukligt. Ristningen är som alltid utförd med föga precision och glaspartiklarna ha sprängts ut ojämnt ur ytan.

De sammanlagt till ett 60-tal uppgående exemplar av alsengemmer man hittills känner, fördela sig med ytterligare två, eventuellt tre i Sverige², vidare fem i Danmark³, ett i Norge, drygt ett 10-tal i Nederländerna, två i Ryssland, en i Norditalien och övriga på tyskt område. Med undantag för

¹ Kalmar museum inv. nr 21608. Jag tackar landsantikvarien fil. doktor M. Hofrén, som fäst min uppmärksamhet på detta exemplar och givit mig tillåtelse att publicera det.

² En alsengem med två figurer anträffades 1936 i Kalmar slotts västra förborg (Kalmar slotts samling inv. nr KS 3892), en med tre figurer är tidigare funnen i Viklau socken på Gotland (Statens historiska museum inv. nr 11516). Ytterligare ett exemplar med tre figurer, som 1874 i litteraturen omnämnes såsom tillhörande en engelsk privatsamlare, uppges vara funnet i Skåne. — *D. Sellin*, Ett märkligt Kalmar-fynd. Några notiser om en »alsengem», funnen vid Kalmar slott — i *S:t Kristoffergilletts krönika XIV—XV*, Kalmar 1941, s. 61 ff.

³ Till de tre tidigare kända komma numera ytterligare två opublicerade, enligt vad Museumsinspektören Hans Norling-Christensen haft vänligheten meddela mig. De danska gemmerna, samtliga med tre figurer, äro följande: C 1549 funnen norr om Frue Kirke, Roskilde, Själland — C 10196 funnen i uppskottad jord från en liten gravhög (?) i Vorbasse Sogn, Ribe Amt, Jylland — C 17834 funnen i en trädgård i Roskilde — 19021 funnen i Aagerup (mellan Roskilde och Fredrikssund), Själland — journalnummer 416/38 funnen i en trädgård i Vester Nebel (mellan Egtved och Kolding), Jylland. Inte heller någon av dessa är daterbar.

de ryska exemplaren, anträffade i närheten av Kiev⁴, är utbredningen påfallande västlig.

Figureernas antal varierar från en till fyra, med eller utan bitecken i form av kvistar, stjärnor, kors el. dyl. Framställningarna med två och tre figurer äro vanligast. De förekomma i ungefär lika stort antal — med en ytterst obetydlig övervikt för de tvåfiguriga — och utgöra omkring $\frac{5}{6}$ av samtliga kända. Av enfiguriga känner man för närvarande ett 10-tal, däremot endast ett exemplar med fyra figurer.

Egendomligt nog är ingen av alsengemmerna funnen i närmare daterbart sammanhang. När de inte komma från privatsamlingar och då vanligen helt sakna tillförlitliga härkomstsuppgifter, äro de antingen funna enstaka i jorden eller uppträda infattade på kyrkliga föremål, t. ex. kors och bokpärmar, vilkas datering endast i bästa fall kan ge en terminus ante quem för själva gemmerna.

Många försök ha trots allt gjorts att ge en antagbar datering åt alsengemmerna och att tolka deras innebörd (jfr litt. i not 2 anf. arb.). Dateringsförslagen omspänna en tidrymd från 300-talet e. Kr. och fram till vikingatiden. En tidig datering skulle kunna framgå av de likartade, tvåskiktade glasplattor, som under romersk tid infattades på smycken av skilda slag.⁵ Dessa äro dock vanligen odecorerade. Någon ristning av »alsentyp», tagen i ordets mest vidsträckt bemärkelse⁶, har i varje fall inte kunnat påvisas i tidigt sammanhang. De kyrkliga föremål, som decorerats med dessa plattor, äro genomgående ganska sena och tillhöra tiden från 800-talet till fram emot medeltidens senare del. Det tidigaste exemplet torde vara det s. k. Galla Placidia-korset i Brescia, daterat till övergången mellan 500- och 600-talen.⁷ Den enfiguriga gemmen på detta är dock med sin placering ovanpå en halvadelsten på den övre lodräta korsarmen möjligen att betrakta som sekundär. Till förmån för en sen datering tala, för att här nämna endast ett par exempel, de två ryska gemmernas förekomst i ett fyndkomplex, som nästan uteslutande bestod av föremål från 900- och 1000-talen, och läget för den gem, som hittats i Kalmar slots förborg. Lagret var i sistnämnda fall otvivelaktigt rent medeltida, sannolikt från 1100-talet och i varje fall ej senare än omkring 1300; möjligheten att den hamnat på platsen med fyllningsjord torde få betraktas som försvinnande liten.

Av de olika tolkningsförslag, som sett dagen (refererade i det not 2 anf. arb.), torde de, som utgå från att alsengemmerna höra hemma inom en

⁴ T. J. Arne, *Alsengemmen aus Russland* — i Wiener Prähistorische Zeitschrift III, Wien 1916, s. 92 ff. — Den på samma plats funna, odecorerade glasplattan är av beskrivningen att döma enbart av mörkt glas utan ljusare överskikt och har därför icke medräknats i detta sammanhang.

⁵ B. Almgren, *Romerska drag i nordisk figurkonst från folkvandringstiden* — i Tor. Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker, Uppsala 1948, s. 94.

⁶ J. Alfs, *Die Gemmen des Alsener Typus und ihre Verwandten in Hildesheim* — i Zeitschrift für Ethnologie 1938, s. 18.

⁷ H. Sökeland, *Zwei neue Alsengemmen* — i Zeitschrift für Ethnologie 1913, s. 218.

kristen föreställningskrets, ha mest fog för sig. Förf. har i annat sammanhang framhållit deras eventuella samband med vissa gnostiska amuleter.

Den nyfunna alsengemmen har inte kunnat föra vår kunskap närmare målet. Alltjämt står förhoppningen till framtida fynd. Tills vidare får betydelsen av att varje nytt fynd blir känt motivera ett meddelande som detta.

Dagmar Selling

NYFUNNEN RUNSTEN VID ALSIKE KYRKA

Under restaureringsarbeten i Alsike kyrka påträffades en runsten den 5 december 1947. Den låg under vapenhusmuren invid dörren med ristningsytan vänd uppåt. Innan man upptäckte, att stenen bar ristning, kilades den sönder. Trots detta är ristningen i stort sett oskadad. De fem delarna sattes ihop och stenen restes genom Riksantikvarieämbetets försorg i maj 1948. Stenen står vid vapenhusingången, 0,5 m väster om porten.

Rödgrå granit. Höjd 1,90 m, bredd (vid basen) 1,28 m. Stenens hela höjd är 2,12 m.

Inskrift:

sibi	·	uk	·	ikriþ	·	litu	·	raisa	·	stain	·	iftiR	·	g-ha	·	uk	·	at	·	harþ	·	suni	·	sina
		5		10		15		20		25		30		35		40		45		50				
sihimuntre	·	uk	·	sihikfastr	·	bryþr	·	sina																
		55		60		65		70		75		80												
ybir	risti																							
		85																						

»Sibbe och Ingrid läto resa stenen efter Gage (?) och efter Hård, sina söner (och) Sigmund och Sigfast (efter) sina bröder. Öpir ristade.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan skiljetecken. 13 i och 26 i äro ej stungna. 29 i och 30 R stå så nära varandra, att 29 i träffar mitt på vänstra bistaven i 30 R. I 31 g är prickens grund, men förefaller att vara huggen. Av runan 32 återstår nu endast ett stycke av huvudstavens nedre del. Övriga delar av runan ha skadats, då toppstycket slogs av; möjligen finnes ett svagt spår av a-bst t. v. om huvudstaven. I 33 h äro bistavarna bevarade; av huvudstaven synas spår nedanför bistavarna. I 39 h har huvudstaven gått förlorad ovanför bistavarna; även de senare äro skadade av brottet, som går igenom runan. I 44 u finnes en grund fördjupning, som sannolikt är för obetydlig för att vara huggen. 62 s har stolsform. 66 k är tydligt. I 71 r är bistavens mellersta del skadad. 74 y och 81 y äro tydligt stungna. Skiljetecken saknas efter 80 a och efter 84 r.

Två av inskriftens sju namn äro sällsynta, nämligen namnen på Sibbes och Ingrids två döda söner. Tyvärr äro just dessa två namn skadade. Ett mansnamn *Gagi* är eljest icke belagt i de svenska runinskrifterna, men en stark form av samma namn möter oss möjligen i det namn, som skrives